

Innovation i civilsamhället

för samhällelig och organisatorisk förnyelse

Innovation i civilsamhället

för samhällelig och organisatorisk förnyelse

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	4
Metod	5
Civilsamhällets innovationskraft	6
Villkor för idéburen innovation	8
Mer info	9
Referenser	10

Sammanfattning

Under historiens gång har idéburna organisationer ständigt utvecklat nya lösningar på organisatoriska och samhällsliga behov, vilka i många fall kommit att permanenteras som en del i samhällets ordinarie utbud av varor, tjänster och verksamheter. Samtidigt omnämns detta sällan i termer av innovation eftersom begreppet främst förknippats med teknisk utveckling, privata företag och enskilda uppfinnare. Genom en nationell enkät, fallstudier, litteraturstudier och dialoger ger studien en överblick och inblick i av vad innovation innebär inom Sveriges idéburna sektor. Resultaten visar att idéburna innovationsprocesser ofta omfattar: 1) uppmärksammandet av både organisatoriska och samhällsliga utvecklingsbehov utifrån idéburna drivkrafter, 2) utveckling av lösningar på dessa behov genom idéburna arbetssätt och organiseringssätt, 3) en idéburen strävan efter förbättring för såväl individer, organisationer och samhället. Detta bidrar till en utvidgad förståelse för hur, var och varför innovationer utvecklas i olika delar av samhället.

Inledning

För att öka kunskapen om innovation i den idéburna sektorn har Luleå tekniska universitet under 2016-2017 drivit forskningsprojektet *Idéburen innovation i samhällsutmaningarnas spår* med finansiering från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Projektet har genomförts i samarbete med Svenska kyrkans forskningsenhet, Sensus studieförbund, Ideell Arena, Överenskommelsen, Forum, Idealistas m.fl.

Projektet syftar till att öka kunskapen om hur idéburna organisationer utvecklar innovationer, i betydelsen av nytänkande lösningar på samhällseliga och organisatoriska behov och utmaningar. Det finns dels ett teoretiskt behov av sådan kunskap eftersom den traditionella innovationsforskningen oftast fokuserat på teknisk utveckling i den privata sektorn och till viss del på tjänsteutveckling i den offentliga sektorn. För att öka innovationsteoriernas giltighet och användbarhet behöver det empiriska underlaget breddas med erfarenheter även från den idéburna sektorn. Det finns även ett praktiskt behov av sådan kunskap för att synliggöra och stärka den idéburna sektorns bidrag till nytänkande lösningar på aktuella samhällsutmaningar och globala hållbarhetsmål. Projektets resultat ger en överblick och inblick i vad innovation innebär i den idéburna sektorn, samt belyser de organisatoriska och samhällseliga villkoren för sådana förnyelseprocesser.

Resultaten är användbara för alla som vill få en överblick och inblick i den idéburna sektorns innovationsutveckling. Idéburna organisationer kan få nya perspektiv på sina förnyelseprocesser och inspireras att förstärka kopplingen mellan behovsidentifiering, lösningsutveckling och eftersträvad effekt. Offentliga aktörer som på olika sätt stöttar innovation, t.ex. genom finansiering, rådgivning eller nätverk, kan få nya perspektiv på hur aktuella samhällsutmaningar och globala hållbarhetsmål kan adresseras på nytänkande sätt. Forskare kan ha nytta av den brygga mellan innovationsteori och civilsamhällest teori som resultaten bidrar till att skapa.

Metod

För att ge en övergripande bild av hur idéburen innovation tar sig uttryck i Sverige genomfördes en nationell enkätundersökning bland landets större ideella föreningar. Enkätsvaren synliggör exempel, verksamhetsområden och motiv i sektorns utveckling av nytänkande tjänster, metoder, verksamheter m.m. Enkäten skickades ut per post till Sveriges alla ideella föreningar med fler än tio anställda (1297 stycken). Nästan 400 av dessa svarade, vilket är en relativt hög svarsfrekvens för postenkäter.

För att ge en djupare inblick i idéburna innovationer kompletterades enkäten med närstudier av elva praktiska exempel från två rikstäckande organisationer: Sensus studieförbund och Svenska kyrkan. Dessa exempel bidrog med ett mer detaljerat material om drivkrafter och arbetssätt i idéburen innovation.

För att tillvarata tidigare kunskaper om innovation i civilsamhället genomfördes en litteraturstudie av publicerade forskningsstudier i Sverige och internationellt. Denna visade att begreppet innovation allt oftare nämns i studier av civilsamhället, men att det sällan definieras och att det ofta saknas referenser till tidigare forskning inom innovationsområdet. Detta försvårar en sammanhållen kunskapsutveckling om innovation utifrån den idéburna sektorns erfarenheter. På senare tid har dock allt fler studier i Sverige och internationellt undersökt idéburna organisationers roll inom så kallad social innovation, det vill säga processer och lösningar som primärt syftar till social förändring. Dessa fokuserar främst på idéburen förnyelse inom välfärdsområdet.

Projektets upplägg och resultat har löpande stämts av genom dialoger med olika aktörer i civilsamhället. I detta har personer deltagit från bl.a. Sensus förbundskansli och regionkontor, Svenska kyrkans stift och församlingar, Ideell Arena, Forum, Famna, Överenskommelsen och Social Ekonomi Övre Norrland (SEÖN).

Civilsamhällets innovationskraft

Enligt tidigare forskning i Sverige och internationellt har idéburna organisationer – det vill säga ideella föreningar, ekonomiska föreningar, allmännyttiga stiftelser och registrerade trossamfund – en lång historisk tradition av att utveckla nyskapande lösningar på organisatoriska och samhälleliga behov. Några exempel är bibliotek, studiecirklar, klimatterapi, fairtrade, den elektriska rullstolen, lokala servicepunkter, samt barn- och äldreomsorg. Innovationsbegreppets koppling till teknik och industri har emellertid lett till att teorier, metoder och stödformer för innovation sällan utformats utifrån civilsamhällets exempel, erfarenheter och behov. Idéburna organisationer tar därför i låg grad del av den finansiering, rådgivning och nätverk som finns tillgängligt inom innovationsområdet. Den akademiska kunskapen om hur, var och varför innovationer utvecklas har därigenom också en begränsad giltighet och användbarhet för civilsamhället.

Mot bakgrund av detta har projektet utforskat om det är möjligt och önskvärt för den idéburna sektorn att återerövra innovationsbegreppet. En sådan återerövring skulle kunna öka kännedomen om och erkännandet av sektorns betydelse för innovativ utveckling, särskilt nu när nytänkande lösningar på aktuella samhällsutmaningar och globala hållbarhetsmål efterfrågas från allt fler håll. Samtidigt finns risken att den idéburna sektorn tvingas anpassa sig till den kommersiella och företagsfokuserade retorik och logik som kommit att prägla innovationsområdet de senaste decennierna.

Tidigare forskning visar att det finns en förväntad innovationskraft bland idéburna organisationer. Deras idébaserade värderingar, demokratiska organisering, ideella engagemang och förankring i civilsamhället anses göra dem särskilt väl lämpade att identifiera ouppfyllda behov och hitta nytänkande vägar till att uppfylla dem. Samtidigt visar forskningen att innovativiteten varierar mellan olika idéburna organisationer, i linje med sektorns mångfald av drivkrafter, arbetssätt och organiseringsätt.

I den nationella enkät som genomförts bland Sveriges alla större ideella föreningar¹ inom ramen för projektet uppger nästan 70 procent att de har utvecklat nya verksamheter, metoder, tjänster m.m. under de senaste fem åren. Både interna organisatoriska behov och externa samhälleliga behov uppges ha motiverat detta. De interna motiven omfattar bland annat behovet av att bibehålla organisationens relevans i en föränderlig omvärld och rekrytera nya medlemmar, förtroendevalda, volontärer och personal. De externa motiven omfattar bland annat behovet av att motverka arbetslöshet, segregation, ohälsa, isolering, minskad service på landsbygden m.m.

Integration är enligt enkätsvaren det vanligaste innovationsområdet (45 procent), följt av demokrati (39 procent), hälsa (37 procent), folkbildning (37 procent), arbetsliv (30 procent), idrott (27 procent), kultur (22 procent). I enkäten ges 538 exempel på utvecklade innovationer. Detta omfattar bland annat Lagkamrat (nytänkande modell för att kombinera livskvalitet inom äldreomsorgen med damfotboll på elitnivå), lokala servicepunkter (nytänkande samlokalisering av kommersiell, offentlig och ideell service på landsbygden), Vegovision (nytt mässkoncept), Seniorklubben (ny träningsform för

¹ Till Sveriges större ideella föreningar räknas dem med fler än tio anställda

äldre), Be Change (nytt koncept för klimatterapi), Blixtjobb (nytänkande verksamhet för hemlösa med missbruk), VoteIT (ny digital lösning för demokratiska omröstningar), Alkobommar (ny tjänst för automatiserade nykterhetskontroller), Matmissionen (nytt koncept för sociala supermarkets), Framtidskollo (ny verksamhet för högstadieelevers framtidsvisioner), Vägra hata (nytänkande interreligiös manifestation), poddradio (ny form för psykosocialt stöd), samt TechSoup (ny verksamhet för digitalisering).

Studien omfattar fördjupade fallstudier av elva exempel på innovationer som utvecklats inom två rikstäckande organisationer: Sensus studieförbund och Svenska kyrkan. Dessa utgörs av Brytiga böcker (pilotprojekt för normkreativ användning av barnlitteratur), Delaktighet (verksamhet för integration av utrikesfödda kvinnor), Destination Framtiden (process för framtidsorienterad förnyelse), Mångfald, Islamofobi och Organisering (projekt för antirasistisk folkbildning om islamofobi), Sensus Yrkesliv (koncept för språkträning för immigranter), Digniti Omnia (projekt för egenmakt och social inkludering bland utsatta EU-medborgare), Framtiden bor hos oss (nätverk för församlingar i mångreligiösa och mångkulturella storstadsområden), Fritidsbanken (kostnadsfritt bibliotek för sport- och fritidsartiklar), SKAPA (plattform för andlig och personlig utveckling genom uttryckande konst), S:t Mary (koncept för kyrklig arbetsträning, praktik och rehabilitering), Växthuset (verksamhet med långsiktiga arbetstillfällen genom grön rehab).

Analysen av materialet från enkäten, fallstudierna, litteraturstudien och dialogerna visar att idéburna innovationsprocesser ofta omfattar: 1) uppmärksammandet av både organisatoriska och samhällsliga utvecklingsbehov utifrån idéburna drivkrafter, 2) utveckling av lösningar på dessa behov genom idéburna arbetssätt och organiseringsätt, 3) en idéburen strävan efter förbättring för såväl individer, organisationer och samhället. De idéburna organisationernas allmännyttiga och medlemsnyttiga motiv utgör en tydlig drivkraft för deras förnyelseprocesser. Förändringstrycket kan därigenom komma både utifrån i form av förändrade förhållanden i omvärlden och inifrån i form av organisatoriska utmaningar. Ofta sammanflätas de interna och externa behoven på nytänkande sätt.

Uppmärksammandet av utvecklingsbehoven tar i många fall avstamp i idéburna drivkrafter av specifika värderingar, ideologier, livsåskådningar och visioner, som kan variera mellan olika organisationer. De idéburna organisationernas traditionella roll som röstbärare ger berörda grupper röst och representation i identifieringen av behov och utvecklingen av lösningar. De lösningar som utvecklas uppvisar en mångfald av former och omfattar många olika verksamhetsområden. Utvecklingen sker ofta genom samskapande med berörda grupper i civilsamhället, i linje med den idéburna sektorns tradition av att engagera människor i kollektiva förändringsprocesser. Samverkan med andra organisationer inom och utom den idéburna sektorn är också ett kännetecknande drag. Ofta eftersträvas en förbättrad tillvaro både för individer, grupper, organisationer och samhälle genom implementeringen av lösningarna.

Villkor för idéburen innovation

Projektets resultat ger en överblick och inblick i vad innovation innebär i den idéburna sektorn, samt belyser de organisatoriska och samhälleliga villkoren för sådana förnyelseprocesser. Genom att visa hur den idéburna sektorns drivkrafter, arbetssätt och organiseringsätt påverkar dess innovationsutveckling utvidgas kunskapen om hur, var och varför innovationer utvecklas i olika delar av samhället. Bland annat vidareutvecklas förståelsen av hur behov identifieras, lösningar utvecklas och värde skapas i olika faser av innovationsprocessen. Detta är särskilt relevant för att förstå hur nytänkande lösningar på aktuella samhällsutmaningar och globala hållbarhetsmål kan utvecklas i olika samhällssektorer och i samarbete mellan dessa.

Resultaten visar att många innovatörer i idéburna organisationer har svårt att få förståelse och stöd bland chefer, kollegor och andra. Det saknas ofta forum för erfarenhetsutbyten mellan innovatörer i olika delar av organisationen eller i andra organisationer. En utmaning för idéburna organisationer är därmed att skapa kulturer och strukturer som uppmuntrar och möjliggör nytänkande initiativ. Detta omfattar bland annat en gemensam förståelse bland chefer, medarbetare, förtroendevalda, medlemmar och frivilliga för vad innovation innebär och bidrar med i den egna organisationen och även i samhället i stort. Det omfattar även systematiska arbetssätt för att upprätthålla en cyklisk rörelse mellan att uppmärksamma interna och externa utvecklingsbehov utifrån organisationens specifika syfte, utveckla lösningar på dessa behov genom samskapande med berörda grupper, samt implementera dessa på ett sätt som skapar värde för både individer, organisationer och samhälle.

Eftersom Sveriges stödstrukturer för innovation främst är utformade för kommersiell och industriell förnyelse är dock hur de samhälleliga villkoren ser ut för innovation som bygger på idéburna drivkrafter, arbetssätt och organiseringsätt. Omvärldens erkännande av civilsamhällets innovationskraft har visserligen ökat i och med omorienteringen mot aktuella samhällsutmaningar och globala hållbarhetsmål. Projektets resultat visar också att det är fullt möjligt att beskriva och förstå idéburna organisationers förnyelseprocesser i termer av innovation. Samtidigt återstår en reell omfördelning av tolkningsföreträde, status och resurser inom innovationsområdet, där näringsliv, myndigheter och akademi fortfarande har ett tydligt övertag. Frågan är därmed om det finns en reell vilja från innovationsområdets dominerande aktörer att ge utrymme för en mer mångfacetterad syn på hur, var och varför framtidens lösningar utvecklas och skapar nya värden. En viss öppning kan skönjas i vissa myndigheters påbörjade omorientering mot nytänkande lösningar på samhällsutmaningar, globala hållbarhetsmål och hållbar tillväxt, där bland annat Sveriges nationella innovationsmyndighet VINNOVA initierat satsningar på så kallad utmaningsdriven innovation, social innovation och normkritisk innovation.

Mer info

En mer utförlig presentation av projektets resultat finns i boken *Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhällsliga behov* utgiven av Idealistas förlag 2017. Info om boken och projektet finns på www.ltu.se/idebureninnovation

Referenser

Amnå, E. (red.) (2005). *Civilsamhället: några forskningsfrågor*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Gidlund.

Brandsen, T., Cattacin, S., Evers, A., Zimmers A. (eds.) (2015). *Social innovations in the urban context*. London: Springer.

Copus, A., Perjo, L., Berlina, A., Jungsberg, L. Randall, L., Sigurjónsdóttir, H. (2017). *Social innovation in local development*. Stockholm: Nordregio.

Davies, A. and Simon, J. (2012). *The value and role of citizen engagement in social innovation*. TEPSIE project. Brussels: European Commission, DG Research.

De Wit, A., Mensink, W., Einarsson, T., Bekkers, R. (2015). *Organisations that facilitate volunteering*. Deliverable 3.4 of the project: "Impact of the Third Sector as Social Innovation" (ITSSOIN), European Commission – 7th Framework Programme. Brussels: European Commission, DG Research.

Dover, G. and Lawrence, T. B. (2012). The Role of Power in Nonprofit Innovation. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 41(6): 991–1013.

Ehn, P., Nilsson, E.M., Topgaard, R. (eds.) (2014). *Making futures: marginal notes on innovation, design, and democracy*. Cambridge: MIT Press.

Gavelin, K., Kassman, A., Engel, C. (2010). *Om idéburna organisationers särart och mervärde. En forskningskartläggning. Första tematiska studien*. Stockholm: Överenskommelsen.

Gawell, M., Johannisson, B., Lundqvist, M. (red.) (2009). *Samhällets entreprenörer: en forskarantologi om samhällsentreprenörskap*. Stockholm: KK-stiftelsen.

Hjalmarsson, J. & Neubeck, T. (2016). *Innovationsstöd för idéburen vård och social omsorg. En sammanfattning av lärdomar från Famnas testbädd för personcentrerad vård och social omsorg*. Stockholm: Famna.

Lindberg, M. (2014). From exclusion to inclusion in public innovation support? *Scandinavian Journal of Public Administration*. 18(4): 91-107.

Lindberg, M., Lindgren, M., Packendorff, J. (2014). Quadruple Helix as a way to bridge the gender gap in entrepreneurship? A case study of an innovation system project in the Baltic Sea region. *Journal of the Knowledge Economy*. 5(1): 94-113.

Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (kommande). Idealistic incentives in NGO innovativeness: bridging theoretical gaps. *Prometheus – Critical Studies in Innovation*.

Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (2017). *Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhälleliga behov*. Stockholm: Idealistas.

Lundgaard Andersen, L., Gawell, M., Spear R. (eds.) (2016). *Social Entrepreneurship and Social Enterprises: Nordic Perspectives*. London: Routledge.

McDonald, R. (2007). An investigation of innovation in nonprofit organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 36(2): 256-81.

Micheletti, M. and McFarland, A. S. (eds.) (2011). *Creative participation: responsibility-taking in the political world*. Boulder: Paradigm.

Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., Hamdouch, A. (eds.) (2013). *The international handbook on social innovation*. Cheltenham: Edward Elgar.

Neubeck, T. (2016). *Quality improvement within nonprofit social service providers*. Doktorsavhandling. Jönköping: Högskolan i Jönköping.

Nordisk ministerråd (2014). *Sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*. Köpenhamn: Nordisk ministerråd.

Osborne, S. P. (1998). Organizational Structure and Innovation in U.K. Voluntary Social Welfare Organizations. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 9(4):345-362.

Osborne, S. P., Chew, C., McLaughlin, K. (2008). The innovative capacity of voluntary organisations and the provision of public services. *Public Management Review*. 10(1):51-70.

Pestoff, V. (1998). *Beyond the market and state: social enterprises and civil democracy in a welfare society*. Aldershot: Ashgate.

Rey-García, M., Felgueiras, A., Bauer, A., Einarsson, T., Calo, F., Cancellieri, G. (2016). *Social innovation in social services. Filling the resource-needs gap for the most vulnerable through cross-sector partnerships and civic engagement*. Deliverable 5.4 of the project: "Impact of the Third Sector as Social Innovation" (ITSSOIN), European Commission – 7th Framework Programme. Brussels: European Commission, DG Research.

Rønning, R. and Knutagård, M. (2015). *Innovation in social welfare and human services*. London: Routledge.

Sirianni, C. and Friedland, L. (2001). *Civic Innovation in America*. Berkeley: University of California Press.

Sveiby, K-E., Gripenberg, P., Segercrantz, B. (eds.) (2014). *Challenging the Innovation Paradigm*. New York/London: Taylor and Francis.

Wijkström, F. (red.) (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet: en antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.

Wijkström, F. and Zimmer, A. (eds.) (2011). *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2018

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-88455-63-5

projektledare Omar Nur

text Malin Lindberg och Cecilia Nahnfeldt

grafisk form Christián Serrano

distribution MUCF, Box 17801, 118 94 Stockholm

webbplats www.mucf.se

tfn 08-566 219 00

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

mucf
.se | Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor